

Eranoskonferenserna som spirituella knytkalas

Av Eva Björkander Mannheimer

S om inspiration till oss jungvänner här och nu i Sverige att oförtrutet fortsätta med våra sommarseminarier, vill jag ge en liten inblick i de konferenser som bland många andra CG Jung och Erich Neumann deltog i sommar efter sommar, de s k Eranoskonferenserna i Ascona, Schweiz. De fortsatte att anordnas decennium efter decennium länge efter att initiativtagare och ursprungliga centralgestalter gått bort. Eranos är ett gammalgrekiskt ord för en särskild form av symposion, en fest där alla tar med sig något - en sång, en kruka vin, ett tal - och inte minst ett öppet sinne och där således ingen på förhand kan veta hur festen kommer att gestalta sig. Minst 600 föredrag från dessa spontana och spirituella 'knytkalas' finns bevarade i de årsböcker, Eranos Jahrbuch, som gavs ut efter varje konferens, 1933-99, och som finns på universitetsbiblioteken i Göteborg, Uppsala och Lund. Syftet med årsböckerna var att nå ut till en bredare publik, att nå utanför den exklusiva krets som deltog på konferenserna. Här finner vi initierade och högintressanta föredrag av för oss kända och okända som inte går att finna någon annanstans. Sedan några år tillbaka pågår försök att återuppliva Eranostraditionen i Ascona, med avstamp i vår tids stora frågor - diskussioner som inte bara berör Eranos, utan oss alla.

Eranos - platsen och andan

Det ödesdigra året 1933 hölls den första Eranoskonferensen den 14 - 26 augusti i initiativtagaren Olga Fröbe-Kapteyns hem vid Lago Maggiore, någon kilometer söder om Ascona, i italienska Schweiz. "I denna oroliga tid behövs en fast tilltro till de oförstörbara skapande krafter som mitt i allt mörker och mitt under de svartaste stundernas förstörelse alltid på nytt återskapas", sade Olga Fröbe i sitt hälsningsanförande vid den tjugofemte konferensen (1958), men den övertygelse som vägledde hennes livsverk från början. Temat för den första konferensen var "Yoga och Meditation i Öst och Väst", ca 200 personer deltog och bland föredragshållarna fanns bland andra Heinrich Zimmer, som talade om den indiska Tantra-Yogatraditionen och C G Jung som talade om individuationsprocessen. Vid detta möte grundlades en unik tradition som under de kommande decennierna skulle komma att samla några av 1900-talets mest originella och framstående forskare och personligheter.

Konferenserna varade beroende på omständigheterna sju till tolv dagar; varje förmiddag höll någon av de inbjudna föredragshållarna en tvåtimmarsföreläsning kring ett ämne som hon eller han valt själv utifrån konferensens allmänna tema. På eftermiddagarna hade man informella diskussioner, seglade på Lago Maggiore, gjorde utflykter eller läste, vissa kvällar anordnades konserter.

Fotografiet av det berömda runda bordet på Eranos i Ascona har vänligen tillhandahållits av Paul Kugler med tillåtelse av The Eranos Foundation CH-Ascona.

Eranoskonferenserna kom att bli berömda för sin speciella anda, sin mångsidighet och sitt oförvägna utforskande av människan och det mänskliga varat. Här möttes orientalisterna, teologer, antikhistoriker, religionshistoriker, naturvetare, fysiker, antropologer, litteraturvetare, konsthistoriker och psykiatriker. Långt före sin tid byggdes på dessa konferenser inte bara broar mellan öst och väst, mellan konst, religion och vetenskap, utan också mellan psyke och historia.

I centrum stod mötet mellan öst och väst - Olga Fröbes särskilda intresse. Målet var att genom samverkan, möten och synteser mellan olika kunskapsområden och traditioner motverka tidens splittring och alltför ensidiga individualism och ge impulser till en "fruktbar och harmonisk förnyelse av våra liv", som Olga Fröbe skriver i sitt förord till den första årsboken. Detta andliga projekt krävde en plats, och den platsen blev hennes hem, Casa Gabriella, vid Lago Maggiore.

Olga Fröbe-Kapteyn (1881-1962) föddes i London av holländska föräldrar. 1920 fick hon den gamla gården Casa Gabriella av sin far efter att hon under första världskriget förlorat sin man, den österrikiske musikern Iwan Fröbe. Här samlade hon under 20-talet poeter, tänkare och konstnärer och gav dem som behövde en tids fristad för skapande arbete. Olga Fröbe var en sökare och intresserade sig för teosofi, österländska religioner och djuppsykologi. Intuitivt lät hon bygga en konferenssal på sin egendom 1928 utan att ännu veta vad den skulle användas till, och ett år senare byggde hon till ett gästhem, men först efter några år fick hon idén att skapa en plats för mötet mellan öst och väst. När hon rådgjorde med den tyske teologen och religionsfilosofen Rudolf Otto (vars begrepp numinosum fick stor betydelse för Jung) om sitt projekt föreslog han att hon skulle kalla sitt projekt Eranos.¹

Eranos

"Ordet Eranos, i bemärkelsen frånvaron av på förhand bestämt program, har varit det enda programmet under dessa 55 år", skriver Rudolf Ritsema i sin sammanfattning av Eranoskonferenserna, "The origins and opus of Eranos", i årsboken 1987. Han kallar Eranos ett 'surpriseparty' i så motto att ingen av föreläsarna på förhand visste vad de andra föreläsarna skall tala om inom ramen för det gemensamma övergripande temat för konferensen.

Varken de enskilda föreläsningarna eller Eranos opus som helhet har någonsin syftat till vissa bestämda slutsatser, utan snarare till att skapa nya öppningar i olika riktningar.

Den första konferensens tema och föreläsare växte fram ur samtalen mellan Olga Fröbe och hennes rådgivare, Rudolf Otto och Carl Gustav

Jung. Detta informella tillvägagångssätt har fortsatt under årens lopp, de ursprungliga rådgivarna har föreslagit andra rådgivare, etcetera. Rådgivarna har aldrig institutionaliserats i form av en fast styrelse eller kommitté, utan har alltid utgjort en rörlig grupp ur vilken nya teman och förslag till nya föredragshållare vuxit fram. Detta speciella tillvägagångssätt har gjort att Eranos förblivit öppet för såväl de andliga strömningarna i olika länder och på olika kontinenter som för olika kunskapsområden. Det resulterade i en organisk växt och utveckling som är för år tillförde nya aspekter till det som blev själva essensen i Eranos.

(Ritsema)

Att Eranoskonferenserna nästan genast kom att leva sitt eget liv framgår av reaktionen på Olga Fröbes deklaration redan efter tre konferenser att Eranos uppgift nu var fullbordad och att 1935 års konferens skulle bli den sista. Både föreläsare och åhörare reagerade då så starkt att hon blev tvungen att ge efter.

Några år senare när 1940 års konferens föreföll omöjlig att genomföra på grund av kriget, beslöt hon sig för att avvakta och se vad som hände. Och det hände att två av de inbjudna föreläsarna inte hade inkallats till militärtjänstgöring. Matematikern och neoplatonisten Andreas Speiser och C G Jung beslöt sig spontant för att komma till Casa Gabriella med en liten grupp människor, och tillsammans improviserade de fram ett möte mitt i ett Europa i krig och kaos. Denna spontana händelseutveckling övertygade Olga Fröbe om att hennes relation till Eranos hade förändrats; även om hon tagit initiativet tjänade hon nu den andliga impuls som bar upp projektet och drev det framåt.

Vid 1949 års konferens mediterade den holländske religionsfilosofen Gerardus van der Leeuw och C G Jung över Eranoskonferenserna, och kom fram till att det måste finnas en speciell men ännu osynlig ande på denna plats; och till denna ande dedicerade de en liten stensulptur intill Casa Gabriella gjord av skulptören Paul Speck, kallad: Genio loci ignoto - Till denna plats' okände ande. ” (Ritsema)

Den franska orientalisterna Henry Corbin, specialist på islam och persisk mystik, som deltog med ett föredrag nästan varje år 1949-1976, sammanfattar andan i Eranos med orden ”Spontanitet och frihet” i sitt tacktal till Olga Fröbe och Eranos efter hennes död 1962. Det var denna fria och spontana anda som gjorde det möjligt att skapa den ”polyfoni av individuellt differentierade röster” som enligt Corbin utmärkte Eranos. Mircea

Eliade, en av 1900-talets främsta religionshistoriker, som deltog i Eranos med ett föredrag nästa varje år 1950-1967, jämförde Eranos med vissa kretsar i den italienska renässanskulturen och den tyska romantiken.

När Olga Fröbe själv ombads beskriva Eranos - för den tyska tidskriften *Du*, som ägnade Eranos ett helt nummer 1955 - svarade hon att det inte var något som lät sig beskrivas i rationella termer, men

Låt oss vandra genom trädgården i riktning mot konferenssalen.... Vi börjar vid den stora terrassen där det runda bordet väntar. Detta bord är Eranos centrum, och det som äger rum runt det är det mest levande, det mesta kreativa, nämligen samtalen. En måltid här innebär verkligen att få näring från två källor. När jag betraktar bordet ser jag för mitt inre alla de föredragshållare som i olika konstellationer suttit runt det. De är fortfarande närvarande här, atmosfären är ännu fylld av deras samtal. I nu över tjugo år har forskare från olika ämnesområden och världsdelar kommit hit. Här har de kunnat tala med varandra helt utan begränsningar... Vid detta bord råder fullkomlig frihet och det är därför Eranos absoluta centrum....

.....Nu kommer vi längs en smal stig fram till konferenssalen, Casa Eranos. Dörrar och fönster står öppna. Ser ni talaren? Hur han gripen av sitt ämne släpper sitt manuskript och talar fritt, hur han utforskar sina inre visioner och försöker uttrycka dem i vetenskaplig form. Alla lyssnar intensivt och uppmärksamt, och utifrån hörs endast vågornas mjuka och rytmiska svall mot stranden."

(Citerat ur Ami Rönnbergs föredrag, "ARAS Beginnings, And the Women who created it", febr. 2005)

Eranoskonferenserna blev djupt betydelsefulla för många människor, för vissa rentav avgörande som den mötesplats där de fick möjlighet att utveckla sitt tänkande. Tänkande är inte något som uppstår i tomrum, eller i 'upphöjda' ensamma elfenbenstorn, utan något som skapas ur ett levande, pågående (inre eller faktiskt) samtal.

Så var det för CG Jung. "Kring 1930 kände han ett allt starkare behov av att få konfrontera sitt nya sätt att tänka med aktuell forskning inom olika vetenskapsområden. Olga Fröbes initiativ sammanföll således med ett avgörande skede i Jungs liv, något som (Jungs biograf) Angela Jaffe tog upp i sin föreläsning, "C G Jung und die Eranos-Tagungen", på 1975 års Eranos konferens" (Ritsema).

Jung var först motvillig till att delta men ändrade sig när han fick veta vilka som skulle delta: "De är ju alla mina vänner!" Och det var på dessa konferenser under 1930-40-talen som Jung presenterade sina tankar kring

individuationsprocessen, det kollektivt omedvetnas arketyper, och resultaten av sina studier kring alkemin och gnosticisimen, inför lyhörda åhörare som var djupt förtrogna med de ämnen och frågor han arbetade med och även

Runda bordet befolket 1933

följde hans tänkandes utveckling med förväntan.

Så var det också för Erich Neumann, som deltog varje sommar från 1947 och till sin död 1960. Här fann Neumann ett andligt hem och en fristad efter den långa isoleringen i Israel:

När jag året 1947, efter det andra världskriget, efter elva år för första gången återkom till Europa, var jag viss om att jag efter allt som hänt skulle uppleva Europa som främmande och hemskt. Men på en plats fann jag en grund att stå på. En jordmån för mig, min sort och mitt arbete och det var på Eranosarkivet, vars bildvärld förtrollade och fascinerade mig. Efter det första mötet greps jag sedan i Palestina oförberett och totalt överraskande av den uppfordrande idén att på nästa konferens tala om 'Den mystiska människan' och att skriva en bok till arkivets samling av bilder av 'Den stora Modern'. (...)

Ni vet att jag inte befinner mig i Israel av en tillfällighet, en del av mig hör dit.... Men en annan del av mig, den i grunden hemlösa, som inte känner sig hemma vare sig i Israel eller Europa och absolut inte Amerika, den fann överraskande och lyckligen en plats där den genuina västerländska anden förblir levande, nämligen det Eranos som finns i ert

*hjärta, i det runda bordet på terrassen vid sjön och i de många föredrags-
hållarnas ansträngningar under konferenserna.*

(Brev från Erich Neumann till Olga Fröbe 1950, som hon citerar ur i
sitt minnestal över Erich Neumann efter hans död, 1960)

Olga Fröbe

Olga Fröbe förblev den samlande gestalten och hjärtpunkten fram till sin död 1962. Mot slutet av sitt liv började hon samarbeta med sina utvalda efterträdare, zoologen och naturfilosofen Adolf Portmann (1897-1982) och I Chingexperten och -översättaren Rudolf Ritsema (1918-2006) och hans hustru Catherine Gris. Den kombination av sökande, kreativ intuition och vetenskaplig stringens som utmärkte Eranos och som varit nyckeln till dess unika essens och atmosfär bevarades av hennes arvtagare, om än konferenserna förändrade karaktär efter 1989.

Till Eranos essens hörde också musiken och bilderna. Konserterna var ett stående inslag på alla konferenser och platsen blev som framgång av Erich Neumanns brev även säte för ett bildarkiv, Eranosarkivet för symbolforskning.

Bilder av stora religiösa symboler, bilder från Vatikanbiblioteket, British Museum, eller Morgan Library i New York, klär väggarna i konferenssalen. Eranos kan tyckas vila i platsens stillhet, men det är i lika hög grad världsomfattande, förbundet med och skyddat från världen på en och samma gång. Bilderna tillhör Arkivet, de berör oss lika djupt som föredragen, som trädgården, de djärva samtalen och gästerna runt bordet.

(Olga Fröbe, *Du*, 1955; citerad i Ami Rönnbergs ovan nämnda föredrag).

1935 började Olga Fröbe resa runt till alla de stora muséerna och biblioteken i Europa och intuitivt samla in fotografier av verk som anknöt till konferensernas teman. Arkivet växte snart ur Olga Fröbes sovrum, där det ursprungligen lär ha arkiverats i skolådor under hennes säng. 1956 accepterade Warburginstitutet i London att ta emot hela hennes samling. Samtidigt sände hon kopior av det dels till Jung (som deponerade det på Junginstitutet i Zürich) dels till Bollingen Foundation i New York, där det kom att stanna och växa än mer i form av ARAS, Archive for Research in Archetypal Symbolism, numer i tryggt och produktivt förvar hos dess nuvarande chef, allas vår kära, Ann Mari Rönnberg.² Här finns nu t.ex. den stora samlingen av Gudinnebilder, som låg till grund för och publicerades i Erich Neumanns verk om *Die Grosse Mutter* (1955), och som Olga Fröbe samlade in till konferensen 1938 på just det temat.

Några nedslag i konferensernas innehåll

Temat för den första konferensen var "Yoga och Meditation i Öst och i Väst". Österländsk religion och filosofi var vid denna tid något relativt okänt i väst och utforskandet av de östliga traditionerna på Eranoskonferenserna fortsätter under hela trettioalet, och generellt under hela Eranos historia. Det omfattade inte bara buddhism, hinduism, taoism, Zen, I Ching, utan även islam och persisk mystik. Men det unika här var att det, som Olga Fröbe skriver i förordet till den första årsboken, inte handlade om att försöka imitera de österländska visdomstraditionerna utan att tvärtom återupptäcka visdomstraditionerna i den egna, europeiska kultursfären. Mötet mellan orienten och väst var det centrala, och på den första konferensen föreläste även F.Heiler om "Kontemplation i den kristna mystiken".

1934 var temat "Östvästlig symbolik och andlig vägledning" och på denna konferens föreläste bland andra Marin Buber om judendomen, den profetiska världens symboliska existens och chassidismens 'sakramental' värld. Buber återkom inte till Eranos men det gjorde däremot Gershom Scholem, 1900-talets främste kännare av kabbalah och judisk mystik; han återkom nästan varje år i tre decennier, 1949-1979. Paul Tillich deltar 1936 med ett föredrag om "Angst und Erlösung im Protestantismus" (Ångest och frälsning i protestantismen).³

Mot slutet av 30-talet och under 1940-talet kom konferenserna att fokusera mer på de mystiska underströmmarna i europeisk tradition, neoplatonism, gnosticism, hermetik och alkemi, men även på den antika världens religioner och mysteriekulter och övergången mellan det 'hedniska' och det kristna tänkandet. I föredragstitlarna under 1940-talet kan vi till exempel följa framväxten av samarbetet mellan CG Jung och antikhistorikern Karl Kerényi (som deltog med tolv föredrag 1940-1963), deras gemensamma utforskande av det kollektivt omedvetnas arketyper och arketypiska teman. Detta hade börjat redan 1938 då temat var "Gestalt und Kult der 'Grossen Mutter'", då Olga Fröbe och hennes rådgivare lyckats samla de vid den tiden främsta experterna på gudinnekulter i olika delar av världen - inklusive kulturn av jungfru Maria; och ett föredrag om "Den stora modern inom dagens människa" (Die Grosse Mutter im Seelenleben des heutigen Menschen).

Det är också under 1940-talet som Jung får kontakt med den holländske religionshistorikern och specialisten på de gnostiska evangelierna, Gilles Quispel, som deltog första gången på Eranoskonferensen 1947 med ett föredrag om "Människan i Valentinus' Gnosis" och som sedan återkom regelbundet i två omgångar, 1947-1953 och 1965-1971. Med tanke på hans ämne är det intressant att just han bara något år senare var en av de för-

sta som fick kännedom om det berömda Nag Hammadifyndet, de tretton gnostiska textsamlingar som revolutionerade kunskaperna om de tidigaste kristna församlingarna, och lyckades köpa in delar av den trettonde boken för C G Junginstitutets räkning, 1952, vari ingick just några av Valentinus texter.⁴

Gilles Quispels föredrag var infogat i ett tema som - efter Ande (1945) och Ande och Natur (1946) - inleds detta år, 1947, och som fortsätter under nästan två decennier: Der Mensch, människan.

I den övergångsperiod som vi befinner oss i idag i Europa - i den rådlöshet och det behov av omvärderingar som hör detta övergångskede till står detta tema, Människan, i centrum för allas uppmärksamhet, såväl bland ungdomen som bland de äldre generationerna. Ur den yttre och inre desorienteringens kaos skall nu den nya skapande människobilden utkristalliseras. I denna mödosamma, hjärtskärande (herzergreifend) och farliga process befinner vi oss alla. Den äger rum inom människan och innebär en nyorientering vad gäller vår människobild som idag är av nöden. Olga Fröbe i sitt förord till årsboken från denna konferens.

Hon framhåller vikten av djärvhet, av kontakt med historien, av överbrygande av förstelnade ämnesgränser i "det 'teamwork' som utmärker Eranos" och som hon nu anser viktigare än någonsin.

Människan utforskas nu ur alla upptänkliga synvinklar, som arketyp, som homo religiosus, som människa i tid och rum - på det temat håller Jung sitt sista Eranosföredrag, "Om synkronicitet" 1951 -, som energi, som skapande kraft, som meningsskapande, som gestaltande kraft, osv. Det är Erich Neumann som inleder alla konferenserna under 1950-talet och hans engagemang och intresse för den skapande människan, kultur, konst och religion präglar i hög grad konferenserna och inbjudningar av föreläsare. Under detta decennium möter han i Ascona, förutom redan nämnda trogna Eranosdeltagare som Eliade, Corbin, Scholem, Quispel, även Joseph Campbell, Laurens van der Post och konsthistorikern Herbert Read, vilka alla säkerligen inspirerat Neumann till hans sista böcker, hans djuplodande essäer kring olika konstverk och konstnärer (Art and the Creative Unconscious, 1959; The Archetypal World of Henry Moore, 1959 m fl.; se hans essä om Chagall i Coniunctio 2/06).

Adolf Portmann och Rudolf Ritsema tar över ansvaret

Efter Olga Fröbes död vid 81 års ålder, 1962, övertar Adolf Portmann och Rudolf Ritsema ansvaret för konferenser och årsböcker i egenskap av hennes utsedda arvtagare. Portmann tillhörde den andra generationen i Eranos

och hade deltagit varje år med ett föredrag sedan 1947, och fortsatte med det till 1977, några år före sin bortgång. I sin 'programförklaring' anknyter han till Olga Fröbes strävan att alltid försöka "tyda den levande andens förvandlingar och tecken", hennes kontakt med den levande strömmen i utvecklingen.

Den gamla Eranostraditionens humanistiska bredd vidmakthålls, samtidigt som konferensernas teman speglar en värld i förändring, eller snarare en tid där världen och världens möjligheter tar allt större plats: Utopins innebörd (1963), Det mänskliga dramat i idéernas värld (1964), Livets polaritet (1967) och 1968, ungdomsrevoltens år, "Tradition und Gegenwart" (Tradition och nutid). I förordet till årsboken från detta år kan jag nästan höra Adolf Portmanns vädjande röst, en besinningens röst i en värld som börjar falla sönder inte utifrån som i krigstider utan inifrån, en vädjan om att behålla historiemedvetandet i en tid där "senaste nytt" får allt större och större utrymme. Han inleder med den första månlandningen, som just ägt rum, men fogar genast in den i historien, via ett brev från Kepler till Galilei från augusti 1610, där han förutspår en månfärd, och därifrån till Cicero som redan första årh. f Kr. skrivit om 'Lucius månfärd':

Eranoskonferenserna försöker, år efter år, att lyfta fram olika aspekter av den andliga verklighetens beständighet, dess djupverkande arketyper, ... för att ge oss en djupare förståelse av den historiska kontinuiteten även i de mest revolutionära omvandlingar. (...) Kanske upplever vissa av dem som nu reser den svarta upprorsfanan och kräver raserandet av det bestående, att också denna tanke och vilja på olika sätt anknyter till många glömda traditioner.

Strukturalism, Hillman och I Ching projektet

Från och med 1970-talet blir Rudolf Ritsema alltmer ensam ansvarig och en tredje generation präglar Eranos. De första två decennierna under hans ledning fogar in sig i den gamla traditionen samtidigt som man i konferensernas teman kan se en tendens att försöka finna enande strukturer i en alltmer komplex och splittrad värld: Människan och Ordet (1970), Färgernas värld (1972), Normer i en föränderlig värld (1974), "Enhet och mångfald", 1976; Skönheten i världen (1984); men också helt i enlighet med Eranostraditionen ett överskridande av gränser: "Ofullkomlighetens mening (1977) 5 ; Gränser och begränsningar (1980) "The hidden course of events" (1985).

Som ett uttryck för tidsandan införlivas den franska strukturalismen i Eranos, förkroppsligad av Gilbert Durant, som deltog regelbundet 1964-1988. Men även James Hillman kommer nu med i kretsen kring Eranos.

Hans första föredrag 1966 handlar om "Psychological Creativity", och i sitt sista, femtonde föredrag, 1987, återvänder han till Oidipusmyten, "Oedipus revisited". Han tar då upp Sofokles drama, Oidipus i Kolonos. Hans PS till detta föredrag vittnar om den bevarade Eranosandan. Han vill förklara varför han ännu en gång varit villig att komma och tala om psykoanalys på en Eranoskonferens: " (Men) jag har inte kommit för att jag har något nytt att säga. Temat, Apollonisk blindhet, har jag tagit upp många gånger förr. Dessutom har Freud och Jung stått i centrum för mina slingrande tankebanor år efter år. Och jag kommer definitivt inte för att hjälpa till att bevara en tradition.... En tradition lever vidare i det tysta, i närvarons outtalade tillgivenhet: den behöver inga tal. (...)

Först accepterade jag av lojalitet och tillgivenhet för den näring jag får av denna picknick, detta eranos. Först senare insåg jag att presentationen av detta föredrag är en presentation av mig själv, av mitt oidipala jag, av den blinde mannen i en sjuk stad, som kämpar med sin världs apolloniska gissel, psykoanalysen. Jag insåg inte från början att jag själv spelade med i dramat Förstod inte att det var jag själv som inte kunde lyssna till hjärtat i mitt eget tänkande. Till och med mina egna frågor, Varför har jag kommit?, Varför vill jag tala? är oidipala. Det är först när Oidipus ger sig av, lämnar oss,, som näktergalarna, Poseidons friska vatten och Demeters grönska tillåts beröra vårt ämnesområde, befria en animapsykologi ur Oidipus tyranni."

Eranoskonferensen 1987 hade temat "Vägskäl", och förebådade den radikala förändring som sker 1989, då Eranos under Rudolf Ritsemas ledning under minst ett decennium framåt enbart ägnades åt "I Ching-projektet", utforskandet av I Ching, Förvandlingarnas Bok, dess symboler och filosofi. Intresset för I Ching, den uråldriga kinesiska orakelboken, fanns med från början i Eranoskretsen. Richard Wilhelm, som 1923 publicerade den första tyska översättningen av boken, var CG Jungs vän, och det var Jung som mot slutet av 1920-talet uppmanade sin analysand C F Baynes att påbörja en engelsk översättning av Wilhelms utgåva. Den engelska versionen kom först 1949 med ett långt förord av Jung. Jungs tankar kring synkronicitet, temat för hans sista Eranosföredrag 1951, var ett resultat av bl.a hans studier av I Ching. Richard Wilhelms son, Dr. Hellmut Wilhelm, höll mellan åren 1951-1967 sammanlagt sex Eranosföredrag, de flesta om I Ching.

Olga Fröbe var också djupt intresserad av I Ching; Adolf Portmann berättar i sitt minnestal över henne på konferensen 1962, att man dagen efter hennes död samlats till en enkel avskedsfest: "Ännu en gång klingade Adagiot ur Beethovens opus 13, och Andantet ur Schuberts sonat, opus 120. Rudolf Ritsema läste ett stycke ur Förvandlingarnas Bok, ett stycke som Olga Fröbe under sina sista månader i livet känt sig särskilt

besläktad med. Hon kände igen sig i det andra hexagramet, K'un, The Receptive”(Eranos Jahrbuch 1962).

Rudolf Ritsema, född i Holland, intresserade sig redan som ung för österländska visdomstraditioner, tibetansk buddhism och jungiansk psykologi och genom sin analytiker Alwine von Keller kom han 1944 i kontakt med I Ching, som kom att bli hans främsta intresse under återstoden av hans liv. I början av 1970-talet påbörjade han en nyöversättning av I Ching, delvis på grund av ett växande missnöje med Richard Wilhelms kommentarer (Del III av I Ching), ett arbete som publicerades i en engelsk version, 1994, i en italiensk, 1997 och i en tysk version, 2000. Han bistods under arbetets gång av olika forskare, bland andra James Hillman.

Den radikala förändringen av Eranos bestod inte bara i koncentrationen på I Ching utan även i att paret Ritsema gjorde Eranos till ett slags experimentellt ”andligt laboratorium” med färre, men aktiva deltagare. Dessa så kallade ”Round Table Sessions” anordnades varje sommar 1990-2002.

Till ’runda bords-seansen’ 1996, vars tema var ”The Shadow of Perfection”, om den moderna teknologiska världens riskabla perfektionism och växande skuggsidor, var Eranosstiftelsens ”japanska vänner från Uehiro Foundation on Ethics and Education” inbjudna och i Eiji Uehiros före

drag om sin stiftelse möter jag en tilltalande filosofi. Uehirostiftelsen har sitt ursprung i efterkrigstidens Japan och uppgörelsen med den fascistoida övermänniskoideologi som föregick Japans engagemang i andra världskriget, men den etik och undervisning som praktiseras och lärs ut vid den har mycket gamla anor. Den utgår från Moder Natur, inte som yttre lag utan som en inre vilja och etisk vägledare, och jag kommer att tänka på något underbart som Joseph Campbell säger i *Myternas makt*:

Jag glömmmer aldrig en upplevelse jag hade i Japan där man aldrig hört talas om syndafallet och Edens lustgård. I en shintotext sägs det att naturens skeenden aldrig kan vara onda. Naturliga impulser ska inte korrigeras, utan sublimeras, förskönas. (s. 55)

Temat vidareutvecklas sommaren 1999 då temat för sessionen var "The Magic of the Tortoise", Sköldpaddans magi. Här höll bland andra Herbert van Erkelens ett föredrag om kvantfysikern och nobelpristagaren "Wolfgang Pauli och den kinesiska animagestalten". Wolfgang Pauli (1900-1958) gick i analys hos CG Jung 1931-34 på grund av sina problem med sitt känsloliv. Föredraget skildrar sambanden mellan Paulis gripande ansträngningar att - bli i sitt drömarbete - integrera sin femininitet i sin personlighet och kvantfysikernas, inklusive Einstein, svårigheter att förutom på ett abstrakt matematiskt plan omfatta atomens dubbla karaktär av våg och partikel i ett begrepp/en tankebild, och relaterar samtidigt denna problematik till öst-väst-problematiken: svårigheten att förena "det kinesiska begreppet tao med en europeisk världsbild", en problematik som Jung behandlar i sin minnesteckning över vännen Richard Wilhelm efter dennes död 1930. Wilhelm hade översatt tao med ordet 'mening', men det ordets konnotationer i vår västerländska kultur täcker inte dess kinesiska innebörd. Tao, den centrala principen i I Ching, är ett begrepp för helhet/det Ena i vilket allt ryms, "naturligt, evigt, spontant, namnlöst och obeskrivbart", början och vägen, kvinnligt och manligt, i en oavbruten växling mellan yin och yang. I väst finns inget motsvarande begrepp. En aspekt av denna västerländska världsbildsbegränsning - eller mer komplexa utgångspunkt - försökte Jung lösa med sitt synkronicitetsbegrepp. Men det hade han ännu inte utvecklat när Pauli gick i analys hos honom.

Vare sig det hjälpt eller ej, dog Pauli enligt van Erkelens utan att "hans inre resa burit frukt", åtminstone inte för honom själv. Hans inre arbete lever dock vidare, hans drömmar analyseras i Jungs *Psychology and Alchemy* och i *Coniunctio* 2/2005 skildrar Suzanne Gieser i en artikel om Wolfgang Paulis gudsbild, "Cynisk ateist blir mystiker", initierat och intressant samma problematik ur ett mer renodlat religiöst perspektiv.⁶

Från introvert till extrovert rörelse. Eranos idag

Huruvida koncentrationen på I Ching och den bortre asiatiska vishets-traditionen motiverades av att Ritsema inte ansåg att västerlandet längre hade något att komma med, eller var i extremt behov av andliga motviker, vet jag inte, men faktum kvarstår att denna förändring av Eranos bryter mot den ursprungliga tanken: mötet mellan öst och väst, dvs. det lika stora intresset för forskning och nytänkande kring de dolda underströmmarna och vishetstraditionerna i väst, den europeiska kulturens ursprung, historia, specifika energi, uppgifter och utvecklingsproblematik. Det specifika med den europiska kulturen är ju, till skillnad från det kollektivistiska öst, bland annat individualismen och dess särskilda laddning och realitet, och vare sig vi uppskattar det eller inte så innebär den en utmaning och komplexitet som vi måste ta hänsyn till.

Ensidigheten i I Ching-projektet kan kanske förklara den splittring eller avknoppning som tycks ha ägt rum 1989. Sommaren 1990 började en annan organisation, Associazione Amici di Eranos, och på en annan plats, i Ascona, anordna internationella, alternativa Eranoskonferenser, med teman som Migration (1992), The Structure of Chaos (1994/97), Humans at War, at Peace with Nature (2003), The City: Axis and Centre of the World (2006).⁷

Men samma behov av förnyelse tycks också vägleda Eranosstiftelsens nya styrelse och ordförande, John van Praag, under vars ledning Casa Gabriella och Casa Eranos nu renoveras, efter att byggnaderna länge har fått förfalla, och Eranoskonferenserna i sin traditionella form har återupptagits efter arton års uppehåll, 2006. Temat då var Eranos:

Traditionen måste bevaras om Eranos skall förbli värdig sitt arv. Samtidigt har världen förändrats och dagens intellektuella huvudfåra (mainstream) är inte densamma som den var under Eranos glansdagar. Det studium av t ex österländsk andlighet som ursprungligen stod i unikt fokus på Eranoskonferenserna återfinns idag på de flesta bokhandlars hyllor med 'själhjälpsböcker'. Det har också vunnit mycket större gehör inom universitetens mainstream. Om Eranos endast skulle upprepa den verksamhet som utmärkte det under Olga Fröbes tid skulle det inte kunna bidra till sin samtid i lika hög grad som det en gång gjorde. Det skulle endast bli en historisk kuriositet. Professor Claudio Bonvecchio uttryckte det elegant på Eranoskonferensen i juni 2006: 'För att vara trogen sin tradition måste Eranos förändras.'

(Ur "Continuity and Change in Eranos")

I den tradition man vill bygga vidare på ingår det jungianska perspektivet, den jämförande religionsforskningen och studiet av 'mind-body-spirit', men kompletterade "med studier av samhälle och kultur för att kunna förstå och angripa vår tids akuta sociala och politiska problem på ett integrerat sätt. (Ur "Model for the Renewed Eranos")

Om man utgår från ovan nämnda texter - som finns att läsa på stiftelsens hemsida - tycks kärnan i Eranos nyorientering bestå i att problematisera relationen mellan individens 'healing' och det sociala livets 'healing', ett samband som inte alls är givet, enligt artikelförfattaren. En problematik som också inbegriper "Samhällsmodeller för 'postfossila' tider".

Som första steg i denna nyorientering ägnades 2007 års Eranoskonferens åt "Modernitetsuppfattningar i öst och väst" och 2008 var temat "Perspektiv på våld och aggression"; en av talarna var Stanislav Grof, känd tjeckisk-amerikansk psykolog med transpersonell psykologi som sin specialitet. Hans ämne var "Psyche and Cosmos in the 21st Century - Archetypes, Synchronicity and Astrology".

Som led i finansieringen av restaureringen av byggnaderna och förnyelsen av verksamheten har Eranosstiftelsen inlett samarbete med två amerikanska institut, Pacifica Graduate Studies, där Grof är verksam som professor, och Fetzer Institute, en rik amerikansk stiftelse ägnad åt försönings- och förlåtelsearbete. Tanken är att i framtiden kunna ta tillvara Olga Fröbes gamla hem, dess konferenssal, bibliotek och arkiv mm mer än - som förr - endast en gång om året.

Efter Rudolf Ritsemas död 2006 finns inte längre någon kvar i Casa Gabriella som stått initiativtagaren Olga Fröbe nära. Och frågan är om det går att både bevara och förändra en tradition utan den människa vars ande och mänskliga närvaro skapat den. En ny ledning, en ny mer strukturerad organisation, ett mer programmatiskt språkbruk, allt tyder på att det är ett helt nytt Eranos som man nu vill bygga upp.

Samtidigt uppfattar jag diskussionerna kring förnyelsen av Eranos som ett viktigt symtom i tiden, just den "levande andens förvandlingar och tecken" som Olga Fröbe var mån om att Eranos skulle spegla. En introvert rörelse behöver i växande grad kompletteras - inte ersättas! - med en extrovert rörelse, skulle vi kunna säga med en bugning inför visdomen i den kinesiska traditionens yin-yang-tänkande. En individualism som antagit alltmer självtrickliga - och därmed alltmer bräckliga - former måste kompletteras med nya former av mänsklig gemenskap och kollektiva sammanhang. Förlusten av mening och behovet av en ny andlighet i en alltmer sekulariserad västvärld, som i hög grad var den ursprungliga drivkraften

bakom Eranos och även Jungs psykologi och tänkande, ledde till omfattande religionshistoriska och djuppsykologiska studier. Idag är det de sociala och ekologiska frågorna som är i starkt behov av nytänkande och ny 'mening' - att inte överlåta det arbetet till tekniker och politiker är förmodligen vår tids stora andliga utmaning!

Diskussionerna kring Eranos framtid pågår och det verkar i alla fall inte omöjligt att Olga Fröbes hem får behålla sin inspirerande okända ande, sin *Genio loci ignoto*, och även i framtiden förblir en betydelsefull och viktig mötesplats i tiden. Ett spirituellt knytkalas med just den kombination av sökande, kreativ intuition och vetenskaplig stringens som varit kännetecknet för Eranos. Men att ersätta Olga Fröbe är omöjligt, avgörande är och förblir som alltid de levande människorna, deras närvaro, värme och engagemang. Bara om en ny ledning kan skapa ett nytt Eranos i sina hjärtan kommer de att lyckas.

På Eranosstiftelsens hemsida www.erasosfoundation.org finner man förutom förteckningar över alla Eranos årsböcker/föredrag, ovan nämnda aktuella artiklar, kommande program mm., även foton av Olga Fröbe och denna vackra och inspirerande plats.

Fotnoter

1 "Eranos, vad säger detta gammalgrekiska ord dagens människa? Det uppträder första gången i den grekiska litteraturen i Odysseen (Första sången), när Athena i gamle Mentors gestalt söker upp Odysseus son Telemachos för att stödja honom i faderns frånvaro. Hon låtsas inte känna till situationen i palatset i Ithaka där friarna-snyltgästerna flockas kring Penelope i tron att Odysseus är död. "Är det kalas eller bröllop?" frågar hon den unge värden, och fortsätter: "Ty ej är det sammanskottsmåltid (Eranos)." Att ohyfsat och laglöst glufsa i sig andras hävor - det är den absoluta motsatsen till det grekerna åsyftade med Eranos." (Karl Kerényi) Lagerlöfs svenska översättning av ordet, 'sammanskottsmåltid', låter en smula egendomligt i våra öron, jag har här valt ordet, knytkalas, andligt knytkalas.

2 ARAS har hittills publicerat två volymer av *An Encyclopedia of Archetypal Symbolism*, en tredje, *The Book of Images - Reflection on Symbols*, är på väg.

3 Tillich deltog även 1954 med "Das neue Sein als Zentralbegriff einer christlichen Theologie"; ung. Det nya Varat som centralt begrepp i kristen teologi.

4 Nu är dock alla böckerna återbördade till Koptiska museet i Kairo! Det var också Quispel som första gången publicerade *Thomasevangeliet* i sin helhet.

5 Detta tema tvingade sig på deltagarna på ett överraskande konkret sätt. I ett efterord till årsboken från denna konferens berättar Portmann och Ritsema att deltagarna fick hjälpa till att skyffla bort ett tio centimeter tjockt slamlager som runnit in i föreläsningssalen efter ett våldsamt skyfall.

